

NORMA JURIDICĂ

VASILE-SORIN CURPĂN

CONSTANTIN-FLORENTIN GRĂDINARU

COSMIN-ȘTEFAN BURLEANU

Norma juridică a fost și este definită în literatura juridică în diferite moduri.

Noi vom utiliza definiția normei juridice învățată în Facultatea de Drept. Vom analiza definiția normei juridice pentru a putea surprinde aspectele esențiale.

Norma juridică – reprezintă o regulă de conduită generală și impersonală, creată ori sancționată de către organele competente ale statului, care poate fi aplicată, la nevoie, prin intermediul coerciției statale, cu ajutorul organelor de stat.

Fiind o regulă de conduită **generală și impersonală** rezultă că norma juridică se adresează tuturor subiectelor de drept sau unei categorii din cadrul acestor subiecte. Chiar și atunci când norma juridică se adresează unui organ etatic unipersonal, ea nu se referă la persoana fizică ce exercită, la un moment dat, acea demnitate sau funcție publică, ci are în vedere toate persoanele fizice care au aptitudinea de a ocupa respectiva demnitate sau funcție publică.

Norma juridică poate fi **creată** sau **sancționată** de organele competente ale statului.

De principiu, organul competent să elaboreze legile este Parlamentul, ca titular al funcției (puterii, autorității) legislative.

Norma de drept poate fi **creată**, adică elaborată efectiv de autoritatea publică sau poate fi doar **sancționată**, adică recunoscută cu valoare de act normativ juridic de autoritatea publică competentă (ex.: norme moral-etice prin sancționare dobândesc caracterul obligatoriu devenind norme juridice).

Norma juridică poate fi aplicată de bună voie (cum se întâmplă în marea majoritate a situațiilor), sau se poate aplica, în caz de nerespectare, prin intermediul forței coercitive a statului.

Forța coercitivă etatică, ca forță materială, este superioară oricăror altor forțe manifestate ca acte de voință, deoarece ea derivă din **latura interioară a suveranității statului, din supremație**.

În caz de nevoie coerciția statală se realizează cu ajutorul organelor etatice. Aceste autorități sunt special delegate (competente) să intervină pentru realizarea echilibrului social în sensul restabilirii raporturilor juridice de conformare¹ a restabilirii drepturilor subiective încălcate sau nerecunoscute² și a reeducării subiectelor de drept care au încălcat prescripțiile legale³.

Această analiză a normei juridice se realizează în condițiile dezvoltării **Dreptului contemporan**, reflectând sinteza tuturor concepțiilor, ideilor și teoriilor elaborate de valoroșii doctrinari din epoca modernă și cea contemporană.

¹ În dreptul penal român contemporan;

² În Dreptul Civil român contemporan;

³ În Dreptul Execuțional Penal, actualmente aplicabil.

Izvoarele normelor juridice

Noțiunea de izvor de drept este utilizată în doctrină în două accepțiuni: sub aspect material și respectiv sub aspect formal.

Izvorul material al Dreptului pozitiv (obiectiv) îl reprezintă condițiile de viață, materiale și efective.

Izvorul formal al normelor juridice este format din modul și procedura de adoptare sau de sancționare a legilor.

În continuare ne vom referi la noțiunea de izvor al normelor juridice (n.j.) exclusiv sub aspect formal.

Izvoarele legislației unui stat cuprind: **actele normative juridice, cutumele (obiceiurile juridice) și contractele**. Se poartă discuții în legătură cu posibila considerare a **doctrinei juridice** și a **jurisprudenței** ca fiind izvoare ale dreptului.

Succint desigur vom încerca să analizăm fiecare izvor al dreptului.

* Actul normativ juridic

Constituie o emanație a unui organ de stat competent să reglementeze diferite relații din cadrul societății. Ele se întâlnesc din antichitate și până în perioada contemporană. Dintre actele normative juridice cele mai importante sunt **legile**⁴.

Acestea sunt adoptate de organul legiuitor într-o formă și cu o procedură prestabilită de Constituția statului.

Majoritatea statelor a procedat la codificarea legilor adoptate într-un domeniu. Codurile au menirea de a realiza ordinea juridică într-un stat.

• Cutumele sau obiceiurile juridice.

Au reprezentat, fără îndoială, din punct de vedere istoric, primele izvoare ale dreptului. Cutumele agreeate de autoritățile statului au fost sancționate și în acest mod ridicate la rangul de norme juridice. Așa s-a format **dreptul cutumiar sau dreptul cutumelor**.

Ulterior cutumele au fost înserate în vechile legi, după ce în prealabil s-a procedat la o selectare a lor. Astăzi, norme cutumiare se întâlnesc în Dreptul Civil (art. 600 Cod Civil): „înălțimea îngrădirii se va hotărî după regulamentele particulare **sau după obiceiul obștesc...**”

În perioada modernă și contemporană cutumele și-au pierdut foarte mult din importanță. Locul lor a fost luat de actul normativ juridic.

* Contractul

De principiu, contractul reprezintă un acord de voință întemeiat pe norme juridice, între două sau mai multe subiecte de drept de natură a produce efecte juridice (de a naște, modifica sau stinge raporturi juridice).

⁴ Clasificarea legilor se regăsește în Tratatul de Drept Constituțional și în cursurile de Teoria generală a dreptului. Indiferent de autor.

Contractul ca act juridic bilateral, sinalagmatic este propriu Dreptului privat și în special Dreptului Civil și Dreptului Comercial.

În istorie au fost situații în care prin contract se stabileau norme juridice (contractul dintre suzeran și vasal în dreptul intern, contractul de vasalitate încheiat între monarhii a două state – monarhul suzeran, respectiv monarhul vasal).

Contractul crează norme juridice în Dreptul Internațional Public (convențiile dintre state sau actele de constituire a unor organizații internaționale sau a unor confederații de state).

*** Chestiunea doctrinei juridice**

Teoria dreptului, opiniile exprimate de doctrinari nu constituie, în mod direct, izvor al n.j. Aceasta nu exclude însă ca organul legiuitor, la un moment dat, în procesul elaborării unei norme juridice, să țină seamă de opiniile teoreticienilor, dacă aceste opinii sunt fondate pe argumente solide.

Iată de ce știința juridică poate constitui, în mod excepțional, izvor al normelor juridice, dar numai în mod indirect.

*** Problema jurisprudenței**

Jurisprudența denumită și **practică judecătorească** sau **precedent judiciar** reprezintă un act de aplicare a dreptului cu caracter individual.

În sistemul de drept de sorginte romano-germanică precedentul judiciar nu constituie izvor de drept.

Situația se prezintă diferit în statele aparținând sistemului Common – Law, între care amintim S.U.A., Marea Britanie, Canada ș.a. În aceste state hotărârea pronunțată de judecător, pe lângă faptul că tranșează litigiul, conține reguli de drept. Aceste reguli sunt considerate izvoare ale dreptului.

În țara noastră în perioada actuală se admite că practica judecătorească **nu constituie izvor de drept**. Totuși deciziile pronunțate în cadrul recursurilor în interesul legii de Secțiunile Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție sunt obligatorii pentru instanțele judecătorești române.

De asemenea, deciziile pronunțate de Curtea Constituțională cu ocazia verificării constituționalității unei legi, deja în vigoare, sunt obligatorii pentru toate subiectele de drept din România, și în mod deosebit pentru autoritățile statului. Aceste decizii sunt opozabile erga omnes și își produc efectele pentru viitor.

Practic Curtea Constituțională constituie un legislator negativ. Ea nu crează drept, dar poate invalida o lege ca nefiind neconstituțională. Legea declarată neconstituțională nu se mai aplică pe teritoriul României.

Iată deci două excepții de la regula neconsiderării jurisprudenței ca fiind izvor de drept.

De aceea, problema jurisprudenței ca izvor de drept în țara noastră, la momentul actual, trebuie tratată cu atenție deosebită.

*

*

*

În continuare ne vom preocupa – succint desigur – de relația existentă între normele juridice și celelalte categorii de norme sociale.

Bineînțeles, normele juridice în totalitatea lor sunt norme sociale. Dar normele juridice nu sunt singurele norme sociale. Normele sociale apar din necesitatea obiectivă de a reglementa modele generice de conduită ale subiectelor participante în cadrul relațiilor sociale. Ele determină comportamentul unui subiect în condiții date, predeterminate. Ca atare, în procesul cristalizării normelor sociale intervin doi factori: **factorul intelectual și factorul volitiv**. Aceasta în sensul că norma socială implică adoptarea unei atitudini în deplină cunoștință de cauză, atitudine impusă prin voința colectivă.

Normativismul social se pliază pe realitatea faptică în sensul că este determinat de condițiile materiale și spirituale de existență a societății.

Practic, normele sociale organizează activitățile umane privite fie în mod colectiv, fie în mod individual.

Un renumit doctrinar ieșean definea normele sociale astfel: „...constituie factori de ordonare, regularizare a forțelor haotice și dezorganizatoare, de orientare spre un anumit model de conviețuire și, deci, de orientare spre instaurarea unei ordini sociale”.⁵

Orice normă socială indică un comportament determinat. Când acest comportament nu este respectat intervine sancțiunea prevăzută de respectiva normă.

Nu toate sancțiunile (adică efectele încălcării normelor sociale) prezintă același tipar. Ele diferă după cum norma socială încălcată este o normă morală, o normă religioasă, o normă politică sau o normă juridică.

Normele morale sunt o creație spontană a societății. Ele nu sunt elaborate de organe etatice. Din acest motiv normele morale nu pot fi impuse prin forța coercitivă a statului. Dar aceste norme există un timp mai îndelungat comparativ cu normele politice sau normele juridice. De multe ori sancțiunea normelor etice este imprecisă dacă nu chiar iluzorie!!! Comunitatea socială sancționează încălcarea unei norme etice prin dezaprobare sau prin marginalizarea persoanei fizice care a încălcat-o. Chiar individul autor al încălcării unei norme morale se poate autosancționa, la nivelul conștiinței sale, prin părere de rău sau remușcare.

Spre deosebire de normele etice (morale), normele politice sunt edictate de autoritățile etatice competente. Ele au ca scop organizarea conducerii politice a statului, ca reprezentant al societății.

Normele exclusiv politice sunt rare. Majoritatea îmbracă „haină” juridică devenind norme politico-juridice.

Organizarea internă a unui partid politic se realizează prin norme politice propriuzise. De asemenea, **o moțiune** a Parlamentului referitoare la activitatea politică externă are același caracter.

Legea fundamentală a unui stat, Constituția, include norme politico-juridice constituționale care prin natura lor sunt norme juridice.

Deși create de autoritățile statului, normele exclusiv politice nu pot fi aduse la îndeplinire prin forța coercitivă etatică. Aceasta nu înseamnă că aceste norme sunt lipsite de sancțiune. Spre exemplu, o persoană fizică poate fi exclusă dintr-un partid politic.

⁵ Ase vedea: Dr. G. Vrabie, Dr. S. Popescu, Teoria generală a dreptului, Ed. ”Ștefan Procopiu” Iași, 1993, pag. 24

Normele politico-juridice dispun de sancțiune mai energică fiind în esență norme juridice.

Pentru a le conferi forță obligatorie aceste norme politice au fost înglobate în norme juridice.

Cu referire la normele juridice nu vom face precizări suplimentare. Ele au aptitudinea de a fi aduse la îndeplinire prin forța coercitivă a statului, cu ajutorul organelor etatice.

O precizare este – credem noi – necesară: normele etice care sunt înglobate, sancționate de organul competent al statului devin norme juridice care ulterior se pot impune, la nevoie, prin forța de constrângere a statului.

Prin sancționarea de către organele competente ale statului, atât normele etice, cât și cele politice (devenite politico-juridice) nu își pierd caracterul inițial. Altfel spus ele rămân norme morale sau norme politice propriu-zise, dar sunt integrate în cadrul regulilor juridice. Așa se face că după abrogarea actului normativ juridic care conține astfel de norme (morale sau politice), normele etice sau normele politice propriu-zise subzistă pe mai departe. Ele au pierdut doar forța juridică obligatorie generată de actul normativ care mai înainte de a fi abrogat, le încorpora.

Cum **fenomenul normativ juridic** adică **fenomenul dreptului** este mai restrâns decât **fenomenul juridic, în general**, este oare posibil ca normele politice propriu-zise sau normele etice să fie incluse în acesta din urmă?

Disoluția concepției monismului dreptului ar favoriza un răspuns pozitiv la întrebarea anterioară.

Aceasta în sensul că normele etice și normele politice propriu-zise să fie incluse, de principiu, în fenomenul juridic.

Noi apreciem însă că răspunsul la întrebarea pusă nu poate fi decât negativ. Aceasta deoarece politica, dreptul și morala sunt fenomene normative sociale distincte.

*

*

*

Dreptul și Știința Politică – două subsisteme ale sistemului societal global

Se remarcă fără posibilitate de tăgadă, corelația indisolubilă dintre drept, istorie, economie, pe de o parte, și știința politică (politologia), pe de altă parte.

Însăși conceptul de „știință politică” nu poate fi reținut și studiat decât în cadrul mai larg al tuturor științelor socio-umane.

Știința politică sau politologia reprezintă – ca de altfel toate celelalte științe enumerate anterior – o parte din marele sistem al științelor sociale, adică un „subsistem” al acestuia.

Demersul nostru privește tocmai legăturile, corelațiile subsistemului politic și a celui juridic în cadrul sistemului societal global, adică legăturile dintre științele juridice și cele politice văzute prin prisma influențelor exercitate de acestea asupra societății în ansamblu.

De multă vreme, atât în teoria dreptului, cât și în doctrina politică s-au enunțat multiple teorii cu privire la „preeminența” unei științe asupra celeilalte.

Organizarea societății și în ultimă instanță a statului, a funcțiilor acestuia a format obiectul preocupării doctrinarilor dreptului și a politologilor.

Îngemănarea cea mai profundă dintre drept și politicologie se relevă prin studierea științelor juridice filosofico-speculative.

Dreptul Constituțional, Filosofia dreptului, Teoria generală a dreptului, Dreptul public comparat și Dreptul privat comparat reprezintă doar câteva ramuri de drept care operează, în mare parte, cu termeni folosiți și în știința politică, având un obiect de reglementare și implicit de studiu apropiat științei politice.

Noțiuni precum „stat”, „Constituție”, „Guvern”, „Parlament”, „partide politice”, „sistem electoral” etc. sunt analizate și studiate pe larg atât în cadrul disciplinelor din programele Facultăților de Drept, cât și de disciplinele studiate la Facultățile de Științe Politice.

Desigur, modul de abordare a acestor instituții juridico – politice este nuanțat în raport de profilul și specializarea urmată.

Dar oricum ar fi trebuie să recunoaștem identitatea și, totodată, complexitatea acestor instituții care prezintă o dublă natură: juridică și politică, complexitate materializată tocmai prin posibilitatea de a putea fi cercetate prin intermediul unor metode distincte proprii dreptului, respectiv științei politice.

Raportate la **știința dreptului**, instituțiile menționate prezintă interes pentru a se cerceta normele juridice care le consacră, drepturile subiective și obligațiile corelative ce revin cetățenilor și respectiv statului însuși prin intermediul organelor sale, sancțiunile ce se vor aplica celor care vor încălca dispozițiile legale care reglementează aceste instituții etc.

În ceea ce privește **știința politică**, aceasta studiază mecanismele și formele concrete de manifestare a instituțiilor politico-juridice privite ca o realitate socială în însăși existența și finalitatea lor.

Fără a nega legăturile dintre Drept și Politologie credem că în condițiile actuale se manifestă un fenomen de „delimitare” sau chiar de „eliberare” a Dreptului Constituțional, în special, și a întregului Drept public, în general, față de științele politice.

Pe de altă parte, trebuie menționat că la un moment dat știința dreptului a avut o tentativă de „încorporare” a unei părți din știința politică.

Este cazul Dreptului Constituțional (numit în unele țări Drept de Stat – Federația Rusă, Germania, Austria) care a înglobat în obiectul de reglementare (iar știința Dreptului Constituțional a înglobat în obiectul său de studiu) instituțiile politice cu caracter etatic și chiar am putea spune a înglobat întreaga „știință a statului”, privită ca o parte componentă a științelor politice.

De asemenea, au existat tendințe de „anexare” a unor domenii de activitate și în cadrul Teoriei generale a dreptului și respectiv în cadrul Filosofiei dreptului.

Pentru a se cerceta partea generală a dreptului s-a considerat că este necesar să se studieze, măcar în parte, și elemente de teoria generală a statului, ramură proprie științelor politice. Noi considerăm că asemenea tendințe sunt legitime și necesare. Aceasta deoarece nu se poate realiza o cercetare amplă a unor ramuri ale dreptului fără a se studia, cel puțin fragmentar, și celelalte științe socio-umane între care, desigur, se regăsește și știința politică.

Pentru a putea concretiza demersul nostru propunem un exemplu simplu și credem noi elocvent.

Legea este o instituție politico-juridică și respectiv o categorie logico-filosofică.

Înțelegerea acestei instituții, fundamentarea și mai ales definiția ei este realizată în mod diferit de știința dreptului și respectiv de știința politică.

În științele juridice noțiunea de „lege” este sinonimă cu cea de „normă juridică”, iar acesta este definită ca reprezentând o regulă de conduită generală și impersonală, creată ori sancționată de către organele competente ale statului și care poate fi aplicată la nevoie prin intermediul forței de constrângere a statului, cu ajutorul organelor etatice.

Știința politică definește noțiunea de „lege” ca fiind un raport necesar care derivă din natura lucrurilor. Desigur, formularea extrem de largă a acestei definiții comportă și o nuanță filosofică, fenomen pe care-l considerăm absolut firesc având în vedere corelațiile filosofiei cu toate științele particulare socio-umane.

În același mod se poate analiza oricare dintre instituțiile juridico-politice, cum ar fi spre exemplu **suveranitatea**.

Instituția **suveranității** cu cele două laturi ale sale – **supremația** în interior și respectiv **independența** în relațiile externe – formează obiect de cercetare atât pentru știința dreptului (ramura Dreptului Constituțional), cât și pentru știința politică.

Revenind asupra chestiunii pusă în discuție concluzionăm că atât Dreptul (Știința juridică) cât și Politologia (Știința politică) dispun, fiecare în parte, de obiect propriu de reglementare. Ca atare, nu poate fi pusă în discuție existența uneia sau alteia dintre cele două științe. De asemenea, nu se poate pune la îndoială autonomia, independența relativă a acestor două domenii ale cunoașterii umane.

Aceasta, desigur, nu exclude corelația la nivel general dar și pe ramuri și domenii de activitate dintre Drept și Politologie, ca urmare a includerii acestor subsisteme în cadrul sistemului societal global.

*

*

*

Ca referire la norma juridică este momentul să facem unele precizări. Astfel, în cadrul demersului nostru nu vom insista asupra izvoarelor normelor juridice existente în

România. De asemenea, nu vom antama structura tehnico-juridică a normei de drept și nici formele și metodele de interpretare a normelor juridice.

Se pune firesc întrebarea: de ce nu analizăm aspectele enumerate anterior?

La prima vedere s-ar părea că tocmai structura și interpretarea n.j. constituie „inima” unei așa-numite teorii a normei de drept.

Noi însă suntem datori să precizăm că disertația de față nu constituie și nici nu trebuie să constituie o tentativă de realizare a unei Teorii generale a dreptului. Autori celebri, profesori universitari de prestigiu din România, au realizat interpretări științifice esențiale asupra acestor teme.

Ceea ce interesează în cadrul acestui capitol al lucrării se referă la aspectele generale, comune ale normelor juridice și la corelația acestora cu alte categorii de norme sociale. Chestiunile tehnice dogmatice pot fi studiate apelând la tratatele și cursurile cadrelor didactice universitare. Totuși, nu putem încheia expunerea noastră cu referire la **norma juridică** fără a lua în discuție câteva aspecte relative la modul de realizare a normelor juridice.

Realizarea normelor juridice se concretizează prin aplicarea dreptului obiectiv (pozitiv) de către organele de drept competente.

Realizarea normelor juridice implică anumite **stadii sau faze** de aplicare a dreptului.

Fazele aplicării dreptului privesc ca un tot unitar sunt apanajul autorității (puterii) judecătorești. Ele sunt în număr de trei, respectiv: **faza stabilirii faptelor; faza stabilirii normelor juridice care au incidență asupra situației de fapt și faza conceperii actului propriu-zis prin care, în mod efectiv, se aplică dreptul.**

Faza I . Stabilirea situației de fapt

Această fază presupune cercetarea tuturor cauzelor, împrejurărilor și activităților care formează obiectul litigiului. În acest scop organele judiciare dispun de dreptul, dar au și obligația de a stabili în mod veridic toate împrejurările cauzei deduse judecării. Acestea au **rol activ** în desfășurarea procesului. Situația de fapt se stabilește prin intermediul probelor: înscrisuri autentice sau sub semnătură privată, proba testimonială, mărturisirea (recunoașterea), prezumțiile, înregistrările audio și video, constatările medico-legale și cele tehnico-științifice, expertizele medico-legale, cele contabile, cadastrale sau tehnico-științifice, etc.

Faza a II-a. Stabilirea normelor juridice care au incidență asupra situației de fapt.

În cadrul acestei faze organul judiciar trebuie să determine norma juridică sau, după caz, normele juridice care privesc faptele stabilite.

Trebuie să se verifice dacă respectivele norme juridice sunt în vigoare sau dacă au fost abrogate, dacă sunt sau nu incidente alte norme juridice, dacă trebuiesc aplicate și alte norme de drept cu caracter agravant sau atenuant sau dacă norma juridică aplicată se află sau nu în conflict potențial cu o altă normă juridică de același grad sau ierarhic superioară.

Faza a III-a. Faza conceperii actului propriu-zis prin care, în mod efectiv, se aplică dreptul.

Această fază se referă la adoptarea unei soluții, la tranșarea litigiului da către organul judiciar competent. Aceasta se realizează prin conceperea hotărârii judecătorești care reprezintă actul final și cel mai important al procesului. Hotărârea judecătorească constituie un act procesual și este alcătuită din trei părți: partea introductivă sau practica, motivarea (considerentele, expunerea) și dispozitivul.

*. **Partea introductivă** cuprinde următoarele date: denumirea instanței care a judecat cauza, data pronunțării hotărârii, locul unde a fost judecată cauza, precum și numele și prenumele judecătorilor, ale procurorului și ale grefierului. La instanțele militare partea introductivă a hotărârii judecătorești trebuie să indice și gradul militar al judecătorilor și al procurorului, precum și gradul militar al inculpatului.

*. **Motivarea** cuprinde descrierea faptei, analiza tuturor probelor administrate în cauză, cu indicarea acelor probe care au servit la soluționarea acțiunilor, motivarea în fapt și în drept a soluției adoptate în latura civilă a cauzei, motivarea (argumentarea) înlăturării unor probe etc.

Dispozitivul hotărârii judecătorești cuprinde soluția adoptată de organul judiciar în vederea stingerii conflictului juridic. El trebuie să cuprindă date de identificare ale inculpatului, soluția dată cu privire la acțiunea penală sau la acțiunile penale (condamnare, achitare sau încetarea procesului penal), soluția adoptată cu privire la latura civilă a cauzei etc.

Este ușor de observat că în descrierea celor trei elemente (părți) ale hotărârii judecătorești am apelat la dispozițiile Codului de procedură penală.

Activitatea de aplicare a legislației reprezintă o realizare a normelor juridice întrucât după cum se cunoaște deja, norma juridică poate fi aplicată, în caz de nerespectare, prin forța coercitivă a statului, cu ajutorul organelor etatice competente.

Răspunderea juridică a subiectelor de drept apare în momentul în care normele juridice sunt încălcate, iar drepturile subiective pe care aceste norme le prevăd sunt nerecunoscute.

*

*

*

Am expus doar câteva aprecieri privitoare la norma juridică. Desigur, aceste comentarii pot și trebuie să fie considerate doar o premisă în raport cu valoroasa doctrină juridică de specialitate publicată de renumiții doctrinari ai științei dreptului.